

Uchwała Nr XVII/301/20
Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego
z dnia 30 czerwca 2020 r.

w sprawie przyjęcia sprawozdania z realizacji w 2019 r. „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2018-2022”.

Na podstawie § 35 ust. 3 lit. a i ust. 4 Regulaminu Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego, stanowiącego załącznik do Uchwały Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego Nr III /21/99 z dnia 4 lutego 1999 z późn. zm. oraz ust. 3 Rozdział IV "Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2018-2022", przyjętego Uchwałą Nr XXXIII/722/17 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 grudnia 2017 r., uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się sprawozdanie z realizacji w 2019 r. „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2018-2022”, stanowiące załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Dyrektorowi Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Sejmiku Województwa
Warmińsko-Mazurskiego

Bernadeta Hordejuk

Załącznik do uchwały Nr XVII/301/20
Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego
z dnia 30 czerwca 2020 r.

Sprawozdanie z realizacji w 2019 roku
„Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii
w Województwie Warmińsko-Mazurskim
na lata 2018-2022”

Olsztyn, 2020

Wprowadzenie

Sejmik Województwa oraz Zarząd Województwa, w oparciu o art. 9 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2019 r. poz. 852 z późn. zm.), odpowiadają za opracowanie i realizację Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii. Program został przyjęty Uchwałą Nr XXXIII/722/17 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 grudnia 2018 r., w sprawie uchwalenia „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2018-2022”. Stanowi on element strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej.

Duże znaczenie w monitorowaniu problemów narkomanii oraz w podejmowaniu działań w kierunku przeciwdziałania tym problemom ma dobra współpraca z podmiotami, które zajmują się tą problematyką w województwie.

Dzięki sprawozdaniom składanym przez organizacje pozarządowe z realizacji dofinansowanych z budżetu województwa zadań, a także sprawozdaniom przekazywanym przez samorządy lokalne z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii, poszerzana jest wiedza na temat podejmowanych corocznie w województwie działań.

W sprawozdaniu wykorzystano dane uzyskane również z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego, Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie oraz Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Narodowego Funduszu Zdrowia.

Rok 2019 był drugim rokiem realizacji w/w programu. Zaznaczyć należy, że stanowił on kontynuację działań podejmowanych w ramach poprzednich programów (szczególnie na lata 2013-2017).

Poniższe zestawienie wskazuje wysokość środków finansowych, jakie były przeznaczone na realizację przez Urząd Marszałkowski zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii w czasie realizacji Programu oraz wysokość wydatków gmin na jego realizację.

Tabela 1. Środki finansowe wydatkowane w latach 2017-2019 na realizację zadań wynikających z zakresu przeciwdziałania narkomanii w województwie warmińsko-mazurskim

Rok	Wysokość środków wydatkowanych przez Urząd Marszałkowski	Wysokość środków wydatkowanych przez gminy na realizację programu przeciwdziałania narkomanii*
2017	140 236 zł	1 222 724 zł
2018	76 016 zł	1 253 997 zł
2019	84 073 zł	1 280 208 zł

*Źródło: Dane Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie oraz *Regionalnej Izby Obrachunkowej w Olsztynie.*

Poniżej przedstawione zostały zadania realizowane w ramach poszczególnych priorytetów Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii.

Cel 1. Zwiększenie wiedzy ogółu społeczeństwa dotyczącej środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i NSP (nowych substancji psychoaktywnych), poprzez wspieranie działań informacyjnych i edukacyjnych.

W ramach tego priorytetu podejmowano określone działania:

1. Opracowywano i upowszechniano materiały informacyjno-edukacyjne z zakresu promocji zdrowia i profilaktyki narkomanii.

Używanie przez dzieci i młodzież substancji psychoaktywnych, czyli substancji oddziałujących na ośrodkowy układ nerwowy, stanowi jeden z głównych problemów społecznych w Polsce. Uzależnienie od różnorodnych substancji niszczy nie tylko zdrowie fizyczne, ale też negatywnie wpływa na psychikę, szczególnie młodych ludzi.

W celu ograniczenia zjawiska przyjmowania oraz handlu substancjami potocznie zwanymi „dopalaczami”, w 2018 roku znowelizowano ustawę o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawę o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Zmieniły się m.in. zapisy dotyczące karania osób posiadających znaczne ilości substancji zakazanych, a także rozgraniczono w ustawie nowe substancje psychoaktywne i środki zastępcze. Nowe substancje psychoaktywne mają znany wzór chemiczny, a co za tym idzie ich działanie jest możliwe do przewidzenia. To właśnie posiadanie i przekazywanie do obrotu tych substancji będzie karane na równi z innymi środkami odurzającymi, zwanymi dotychczas potocznie „narkotykami”. W ustawie znalazł się również zapis nakładający obowiązek zgłaszania do Państwowej Inspekcji Sanitarnej przypadków zatrucia środkiem zastępczym (substancją jeszcze nieznaną) lub nową substancją psychoaktywną. Do końca marca każdego roku Główny Inspektor Sanitarny będzie obowiązany do sporządzenia raportu podsumowującego zgłoszenia z całej Polski, a placówki podejrzewające pacjenta o stosowanie nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych będą musiały powiadomić o tym powiatowego inspektora sanitarnego. Ustawa zakłada także utworzenie rejestru zgonów i zatruc spowodowanych przez nowe substancje psychoaktywne i środki zastępcze.

Zespół ds. oceny ryzyka zagrożeń dla życia lub zdrowia ludzi związanych z używaniem NSP, działający na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, rekomenduje Ministrowi Zdrowia substancje do dodania do listy NSP. Ostatnia aktualizacja wykazu substancji nastąpiła 21 sierpnia 2019 roku.

Od 2014 roku Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Olsztynie co roku organizuje spotkanie poświęcone problemowi zagrożenia używania nowych substancji psychoaktywnych w województwie warmińsko-mazurskim. W spotkaniach udział biorą przedstawiciele instytucji, placówek i organizacji na co dzień zajmujących się problematyką uzależnień od środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych (zwanymi dalej „narkotykami”), takich jak: stacje sanitarno-epidemiologiczne (w Elblągu i Olsztynie), kierownicy ośrodków terapeutycznych, przedstawiciele Policji, psychoprofilaktycy.

Podczas spotkania w marcu 2019 roku uczestnicy zapoznali się między innymi z:

- aktualną sytuacją dotyczącą narkotyków oraz nowych substancji psychoaktywnych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego;
- efektami spotkań z radami pedagogicznymi, organizowanych przez Powiatową Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Elblągu oraz KARAN w Elblągu w ramach podejmowanych działań informacyjnych o zagrożeniach wynikających z sięgania przez uczniów po nowe substancje psychoaktywne;
- działaniami prewencyjnymi Policji skierowanymi głównie do nieletnich, prowadzonymi w związku ze zjawiskiem sięgania po nowe substancje psychoaktywne i środki zastępcze;
- danymi statystycznymi dotyczącymi zagrożeń bezpieczeństwa w województwie warmińsko-mazurskim, pochodzącymi z „krajowej mapy zagrożeń bezpieczeństwa”.

Uczestnicy spotkań uważają, że należy stale poszukiwać nowych kierunków profilaktyki oraz innowacyjnych rozwiązań w kwestii przekazywania wiedzy dzieciom i młodzieży, uświadamiając im zagrożenia płynące z zażywania narkotyków, zacierając tym samym mylne pojęcie o pozytywach płynących z zażywania tych substancji. Najskuteczniejszymi działaniami w walce z tymi substancjami i uzależnieniami są: przemyślana i ukierunkowana profilaktyka oraz zainteresowanie się problemami dzieci przez rodziców oraz środowiska wychowawcze.

W spotkaniu udział wzięło 20 osób.

Protokół z seminarium wraz z wypracowanymi wnioskami i rekomendacjami rozesłany został do wszystkich gmin województwa oraz bezpośrednio do gminnych pełnomocników/koordynatorów ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień, dołączony do materiałów oraz omówiony przez zespół ds. monitorowania Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii, a także umieszczony na stronie internetowej: **www.warmia.mazury.pl** w zakładce Polityka społeczna, Przemoc i uzależnienia, Raporty – przemoc i uzależnienia.

Wypracowany materiał przesłany został również Warmińsko-Mazurskiemu Kuratorowi Oświaty oraz przekazany Warmińsko-Mazurskiemu Uniwersytetowi Trzeciego Wieku w Olsztynie, celem rozwoju ścisłej współpracy z tymi podmiotami.

- 2. Opracowywano i upowszechniano materiały informacyjne na temat dostępu do działań profilaktycznych, interwencyjnych i terapeutycznych oraz placówek leczniczych.*

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego co roku aktualizuje internetową bazę placówek świadczących pomoc w zakresie uzależnień oraz przemocy w rodzinie. W bazie znajdują się informacje dotyczące wsparcia dla osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz szukającym oferty ośrodków pomocy i wsparcia:

1. Informator o placówkach udzielających pomocy w zakresie uzależnień od hazardu i innych uzależnień behawioralnych;
2. Wykaz podmiotów, które świadczą bezpłatną pomoc dla osób pokrzywdzonych przestępstwem;
3. Wykaz ośrodków pomocy i wsparcia:
 - Młodzieżowe Kluby Integracji Społecznej;
 - ośrodki leczenia odwykowego;
 - ośrodki pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem;
 - placówki opiekuńczo-wychowawcze świetlice środowiskowe;
 - placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego świetlice terapeutyczne i socjoterapeutyczne;
 - placówki świadczące usługi w zakresie interwencji kryzysowej;
 - placówki poradnictwa specjalistycznego w tym rodzinnego;
 - Przyjazne Pokoje Przesłuchań Dzieci;
 - specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

Baza dostępna jest na stronie internetowej: www.warmia.mazury.pl w zakładce Polityka społeczna, Przemoc i uzależnienia, Wykaz podmiotów.

3. *Prowadzono kampanie edukacyjne, włączano się w kampanie i akcje krajowe oraz lokalne, w tym w konferencje dotyczące nowych zjawisk, badań i dobrych praktyk.*

Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Giżycku, w ramach środków przeznaczonych na profilaktykę i rozwiązywanie problemów alkoholowych w województwie, zorganizował konferencję szkoleniową dla dyrektorów i kierowników placówek leczenia odwykowego – „dialog motywujący w pomaganiu”. Konferencja miała na celu upowszechnienie nowych narzędzi w niesieniu pomocy osobom uzależnionym, z czego jednym ze skuteczniejszych jest dialog motywujący. Polega na współpracy z klientem (nie na konfrontacji) i ma za zadanie doprowadzić do zmiany najlepszej dla danej osoby. W konferencji udział wzięło 28 osób. Celem uzyskania jak najlepszych efektów szkolenia, konferencję rozszerzono o III-częściowe warsztaty dla przedstawicieli leczenia odwykowego i uzależnień z województwa warmińsko-mazurskiego (dialog motywujący) – uczestniczyły w nich 24 osoby.

4. *Upowszechniano bazy danych placówek oferujących pomoc w zakresie leczenia uzależnień i ich udostępnianie mieszkańcom województwa.*

Istotnym elementem zapewnienia odpowiedniego systemu leczenia i terapii osobie uzależnionej oraz eksperymentującej z narkotykami, a także ich rodzinom jest dostęp do informacji na temat placówek medycznych i pozamedycznych oferujących wsparcie i pomoc. W tym celu powstała ogólnowojewódzka wyszukiwarka placówek (według

miejsowości, przeznaczenia) dostępna na stronie internetowej: www.nfz-olsztyn.pl w zakładce pacjent, gdzie się leczyć.

Baza wszystkich placówek w województwie, do których powinno się kierować osoby uzależnione oraz osoby z innymi zaburzeniami psychicznymi, a także ich rodziny, znajduje się również na stronie internetowej: www.warmia.mazury.pl, w zakładce Sport i Zdrowie, Zdrowie, „Przewodnik o dostępnych formach: opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, aktywizacji zawodowej, opieki w stanach kryzysu psychicznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, ich rodzin oraz ofiar sytuacji kryzysowych w województwie warmińsko-mazurskim”.

Baza jest obecnie w trakcie aktualizacji.

Wskaźniki osiągnięte w ramach Celu 1:

WSKAŹNIK	ROK		
	2017	2018	2019
Liczba zrealizowanych działań edukacyjnych z zakresu zdrowego stylu życia/życia bez uzależnień oraz kampanii	3	3	2
Liczba osób uczestniczących w działaniach edukacyjnych z zakresu zdrowego stylu życia/życia bez uzależnień, kampaniach	150	112	62
Liczba publikacji/audycji emitowanych w mediach lokalnych, na temat zwiększenia wiedzy ogółu społeczeństwa dotyczącej środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i NSP (nowych substancji psychoaktywnych).	1	3	2

Cel 2. Rozwój kadr uczestniczących w realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii.

W ramach tego priorytetu podejmowano określone działania:

- 1. Inicjowano i popularyzowano szkolenia dla realizatorów programów profilaktycznych na temat skutecznych działań profilaktycznych.*

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, realizując zadania zapisane w wojewódzkich programach, od wielu lat współpracuje z samorządami lokalnymi z terenu województwa. Jednym z elementów tej współpracy jest organizowanie spotkań szkoleniowych przedstawicieli samorządów lokalnych, które są podstawą do tworzenia spójnej polityki profilaktyki oraz do rozwiązywania problemów uzależnień i przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego.

Cykliczne narady przynoszą wymierne rezultaty przede wszystkim poprzez wymianę „dobrych praktyk”, omawianie rekomendacji dla tworzenia gminnych programów przeciwdziałania uzależnieniom, analizowanie bieżących problemów oraz przekazywanie najnowszych trendów w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom.

W tabeli poniżej przedstawiono liczbę uczestników biorących udział w cyklicznych naradach, mających na celu wypracowanie wspólnych działań w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom.

Tabela 2. Liczba osób biorących udział w cyklicznych naradach przedstawicieli samorządów lokalnych w latach 2017-2019

Rok	Liczba uczestników narady
2017	51
2018	57
2019	49

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

W 2019 roku, na zorganizowanej naradzie, przedstawiciele Wojewódzkiej i Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej z Olsztyna oraz Elbląga omówili sytuację epidemiologiczną w województwie warmińsko-mazurskim po nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Przedstawiono również założenia i efekty spotkań z radami pedagogicznymi szkół z terenu województwa, mających na celu uświadomienie zagrożeń wynikających z zażywania przez uczniów nowych substancji psychoaktywnych, a co za tym idzie, zasygnalizowanie obszarów, na które powinno się kłaść nacisk podczas opracowywania szkolnych programów profilaktycznych.

Kierownik Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii zaprezentował dane statystyczne zawarte w Raporcie o stanie narkomanii z 2018 roku, przedstawił najważniejsze elementy, które powinna zawierać lokalna diagnoza problemów narkotyków i narkomanii oraz podsumował

znowelizowane przepisy w kontekście wyzwań stawianych samorządom i jednostkom realizującym zadania z zakresu profilaktyki.

Prezes Fundacji Polska Sieć Polityki Narkotykowej zapoznała uczestników narady z elementami skutecznie przygotowanej kampanii antynarkotykowej, przeprowadzanej lokalnie.

Celem podniesienia wiedzy samorządów gminnych na temat potrzeb lokalnych i możliwości ich zaspokajania, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych co roku wydaje publikację: „Rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych”. Realizatorzy programów znajdą w niej również szczegółowe opisy programów rekomendowanych, również z zakresu przeciwdziałania narkomanii, a także informacje niezbędne do realizacji gminnych programów przeciwdziałania uzależnieniom.

Rekomendacje PARPA są co roku przesyłane drogą elektroniczną do gmin, ze wskazaniem na pełnomocników/koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.

Aktualne rekomendacje znajdują się w bazie na stronie internetowej: www.parpa.pl w zakładce Informacje dla gmin, rekomendacje oraz zostały upowszechnione na stronie internetowej: www.warmia.mazury.pl w zakładce Polityka społeczna, Przemoc i uzależnienia, Raporty przemoc i uzależnienia.

- 2. Organizowano i dofinansowano szkolenia podnoszące kwalifikacje zawodowe osób prowadzących leczenie i rehabilitację osób uzależnionych od środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych, poprzez dofinansowanie działalności szkoleniowej placówek leczenia uzależnień (Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia, Ośrodek Rehabilitacji Uzależnionych DOREN).*

W ramach Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego co roku przyznawał dotację na zadanie pn. „Podnoszenie kwalifikacji pracowników lecznictwa odwykowego w Województwie Warmińsko-Mazurskim”. Z dofinansowania szkoleń podnoszących kwalifikacje korzystały osoby zajmujące się leczeniem uzależnień od różnych środków psychoaktywnych.

Tabela 3. Szkolenia dla osób zajmujących się leczeniem uzależnień, realizowane w ramach zadania „Podnoszenie kwalifikacji pracowników lecznictwa odwykowego w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2017-2019

Rok	Tematyka/zakres szkoleń indywidualnych	Liczba przeszkolonych osób	Tematyka/zakres szkoleń grupowych	Liczba przeszkolonych osób
2017	Studium Terapii Uzależnień – kontynuacja,	3	„Programy ograniczenia picia oraz redukcji szkód w lecznictwie uzależnień”	33
			„Aspekty medyczne oraz psychologiczne Zaburzeń ze Spektrum FASD (Alkoholowy Zespół Płodowy)”	94
2018	Studium Terapii Uzależnień, Staż Kliniczny, Staż	3	Konferencja szkoleniowa dyrektorów, kierowników placówek lecznictwa odwykowego województwa warmińsko-mazurskiego dotycząca wyzwań współczesnych podejść psychoterapeutycznych w lecznictwie uzależnień – dialog motywujący	40
2019	Studium Terapii Uzależnień	5	Konferencja szkoleniowa dyrektorów/kierowników placówek lecznictwa odwykowego - dialog motywujący w pomaganiu.	28
			Szkolenie warsztatowe - "dialog motywujący".	24

Źródło: Sprawozdania końcowe z wykonania zadania publicznego przez Szpital Psychiatryczny SPZOZ w Węgorzewie (WOTUW Giżycko) w latach 2017-2019.

3. Dofinansowano superwizje pracy terapeutów uzależnień, m.in. poprzez dofinansowanie działalności szkoleniowej placówek leczenia uzależnień (Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia, Ośrodek Rehabilitacji Uzależnionych DOREN).

Zgodnie z wymaganiami tzw. „koszyka świadczeń gwarantowanych”, Narodowy Fundusz Zdrowia kontraktuje placówki poddające się co roku od 8 do 10 godzinnej superwizji. W związku z tym dbanie o monitorowanie pracy terapeutów oraz programów terapeutycznych placówek jest kluczowym czynnikiem w zapewnieniu wysokiej jakości usług świadczonych pacjentom potrzebującym wsparcia i pomocy.

W celu utrzymania tych usług na wysokim poziomie Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współzależnienia z Giżycka co roku przeprowadza superwizje programów terapeutycznych i pracy członków zespołu interdyscyplinarnego w placówkach lecznictwa odwykowego.

Tabela 4. Superwizje programów terapeutycznych i pracy członków zespołu interdyscyplinarnego w placówkach lecznictwa odwykowego, realizowane w latach 2017-2019

Rok	Liczba placówek, w których przeprowadzono superwizje
2017	17
2018	18
2019	21

Źródło: Sprawozdania końcowe z wykonania zadania publicznego przez Szpitalowi Psychiatrycznemu SPZOZ w Węgorzewie (WOTUW Giżycko) w latach 2017-2019.

Zaznaczyć należy, że systematyczny udział w szkoleniach umożliwia zdobywanie oraz uzupełnianie aktualnej wiedzy, poprzez uczenie się nowych lub doskonalenie wcześniej nabytych umiejętności terapeutycznych, poznawanie nowych metod i technik. Wpływa to znacznie na wzrost jakości udzielanych usług terapeutycznych.

Wskaźniki osiągnięte w ramach Celu 2:

WSKAŹNIK	ROK		
	2017	2018	2019
liczba szkoleń rozwijających umiejętności zawodowe pracowników pomocy społecznej, policji, straży miejskiej, służby zdrowia, sądów, prokuratury i innych grup zawodowych w zakresie tematyki uzależnień od środków odurzających, substancji psychotropowych i nowych substancji psychoaktywnych oraz skutecznych interwencji i programów profilaktycznych i leczniczych	5	4	5
liczba uczestników szkoleń	195	160	417*

** uczestnicy szkoleniowej narady pełnomocników/koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień, uczestnicy szkoleń indywidualnych i grupowych organizowanych przez WOTUW Giżycko oraz uczestnicy szkoleń z zakresu wdrażania programu rekomendowanego „Szkolna Interwencja Profilaktyczna”.*

Cel 3. Profilaktyka.

W ramach tego priorytetu podejmowano określone działania:

1. *Wspierano programy profilaktyczne na wszystkich poziomach edukacji i profilaktyki (uniwersalnej, selektywnej, wskazującej), w tym programy rekomendowane w ramach systemu rekomendacji.*

Znaczącą rolę w realizacji zadań z zakresu profilaktyki uzależnień odgrywiają specjalistyczne organizacje pozarządowe działające w zakresie przeciwdziałania narkomanii. Organizacje te, realizując swoje zadania statutowe, składają wnioski o dofinansowanie projektów do wielu jednostek, pozyskując przy tym fundusze z różnych źródeł. Dzięki temu coraz więcej programów skierowanych do osób uwikłanych w uzależnienia oraz ich rodzin jest realizowanych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego.

Każdego roku, w budżecie województwa, zabezpieczane były środki finansowe przewidziane na dofinansowanie zadań realizowanych przez organizacje pozarządowe.

Tabela 5. Współpraca z sektorem pozarządowym

Rok	Wysokość środków finansowych przekazanych z budżetu województwa w formie dotacji organizacjom	Liczba dotowanych organizacji pozarządowych	Szacunkowa liczba odbiorców
2017	60 000 zł	6	1 950
2018	60 000 zł	5	1 060
2019	60 000 zł	3	1 123

Źródło: Opracowania własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

W ramach otwartego konkursu ofert, co roku do Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej wpływają projekty z zakresu przeciwdziałania narkomanii, z czego najwyżej oceniane przez komisję konkursową otrzymują dofinansowanie ze środków zaplanowanych na realizację zadań wynikających z Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii.

Poniżej przedstawiono opis projektów dofinansowanych w ramach otwartego konkursu ofert w 2019 roku:

- Stowarzyszenie MONAR, Poradnia Profilaktyczno-Konsultacyjna w Olsztynie – „Profilaktyka selektywna. Wczesna motywacja wśród okazjonalnych użytkowników narkotyków i tzw. dopalaczy”.

Cel zadania: ograniczenie lub zaprzestanie podejmowania zachowań ryzykownych.

W ramach zadania zrealizowano: zajęcia informacyjno-edukacyjne, warsztaty umiejętności psychospołecznych, grupy wsparcia, poradnictwo rodzinne.

Wysokość dotacji: 19 540 zł.

Liczba odbiorców zadania: 12 osób.

- Fundacja Centrum Działań Profilaktycznych w Wieliczce – „Rekomendowany Program Szkolna Interwencja Profilaktyczna”.

Cel zadania: ograniczenie wśród uczniów używania substancji psychoaktywnych oraz podnoszenie kompetencji kadry pedagogicznej w zakresie wczesnego diagnozowania i sprawnego reagowania na zachowania ryzykowne uczniów.

W ramach zadania zrealizowano: 11 warsztatów z zakresu realizacji rekomendowanego programu.

Wysokość dotacji: 20 860 zł.

Liczba odbiorców zadania: 311 osób.

- Human „Lex” Instytut w Elku – „Jubileusz – Juchy Soundsystem 2019 – Zażywam Tylko Dźwięków”.

Cel zadania: profilaktyka uzależnień wśród młodzieży poprzez realizację zintegrowanego programu, którego zwieńczeniem był Festiwal profilaktyczny „Juchy Soundsystem 2019 – Zażywam Tylko Dźwięków”.

W ramach zadania zrealizowano: debaty na temat bezpieczeństwa oraz uzależnienia od marihuany, program profilaktyczny, występy artystyczne.

Wysokość dotacji: 19 600 zł.

Liczba odbiorców zadania: 800 osób.

W działania profilaktyczne od lat włącza się również Policja, która koncentruje się nie tylko na działaniach informacyjno-edukacyjnych, ale także na podniesieniu świadomości prawnej zarówno dorosłych jak i dzieci i młodzieży.

Projekt edukacyjno-profilaktyczny „Uczyć, informować, zapobiegać. Otwarte szkoły – otwarte jednostki Policji” to przedsięwzięcie, w ramach którego organizowane są szkolenia dla nauczycieli z terenu województwa.

Do współpracy zaproszono przedstawicieli: Kuratorium Oświaty w Olsztynie, Sądu Rejonowego w Olsztynie, Poradni Profilaktyki i Terapii Uzależnień MONAR w Olsztynie oraz Przychodni Psychoterapii w Olsztynie. W ramach projektu zrealizowano dwa panele. Pierwszy dotyczył m.in. przemocy rówieśniczej, mowy nienawiści i przestępczości wśród młodzieży szkolnej. Drugi panel poświęcony został tematyce substancji psychoaktywnych – w ramach tego dnia szkoleniowego zrealizowano następujący zakres tematyczny:

- Zasady i podstawy prawne współdziałania szkół z sądami rodzinnymi w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- Nowe substancje psychoaktywne, czyli... mózg pod wpływem;
- Zachowania charakterystyczne dla dzieci i młodzieży, mające wpływ na uzależnienie od środków odurzających;
- Narkotyki – co warto wiedzieć. Gdzie szukać pomocy?
- Rodzaje działań profilaktyczno-prewencyjnych realizowanych przez warmińsko-mazurskich policjantów na przykładzie KMP w Elblągu. Prezentacja walizki profilaktycznej.

Jak wynika z corocznych sprawozdań z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii - w większości jednostek funkcjonariusze organizowali i prowadzili programy i spotkania informacyjno-edukacyjne. Oto niektóre z tych przedsięwzięć, zrealizowane w 2019 roku:

1. Komenda Miejska Policji w Olsztynie od kilku lat realizuje w olsztyńskich szkołach program profilaktyczno-edukacyjny pn.: „Pozytywne Rodzicielstwo”, skierowany do rodziców uczniów VI klas podstawowych. Głównym celem programu jest nauczenie rodziców współpracy z instytucjami na rzecz dobra dzieci, poznanie kompetencji poszczególnych placówek oraz podjęcie wspólnego działania w celu chronienia młodych ludzi przed szkodami wynikającymi z uwikłania w sytuacje trudne. W 2019 roku policjanci przeprowadzili 21 spotkań z 645 rodzicami.
2. Mrągowska policja we współpracy z Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną w Mrągowie współrealizuje program: „ARS, czyli jak dbać o miłość?”. Jego celem jest ograniczenie niekorzystnych następstw zdrowotnych, prokreacyjnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych przez młodzież wchodzącą w dorosłe życie. Program skierowany jest do młodzieży w wieku 15-19 lat, ale zawiera również elementy angażujące ich rodziców. W 2019 roku zrealizowano 11 spotkań.
3. Policjanci z Komendy Powiatowej Policji w Kętrzynie w 2019 roku spotykali się z rodzicami podczas wywiadówek szkolnych w ramach projektu pn.: „Narkotyki - na pewno nie moje dziecko”. W trakcie spotkań funkcjonariusze przybliżyli zebrany zasady odpowiedzialności karnej młodzieży w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Mówili o najczęściej występujących wśród dzieci i młodzieży przypadkach łamania prawa oraz zachowaniach nieakceptowanych społecznie. Policjanci informowali o konsekwencjach takiego postępowania, przyczynach oraz sposobach zapobiegania.
4. Dnia 29 marca 2019 roku w Szkole Podstawowej w Lipowcu (gmina Szczytno) odbyła się gminna konferencja pod hasłem: „Stosowanie środków psychoaktywnych przez młodzież. Odpowiedzialność prawna nieletnich”. Prelekcje wygłosili: dzielnicowi gminy Szczytno, kurator zawodowy z Sądu Rejonowego w Szczytnie oraz przedstawiciel Przychodni Terapii Uzależnień od Alkoholu i Współuzależnienia. Funkcjonariusze z Komendy Powiatowej Policji w Szczytnie przedstawili temat odpowiedzialności prawnej osób nieletnich oraz karnej w przypadku posiadania czy też udzielania substancji psychoaktywnych. Policjanci zwrócili uwagę na zachowania, które powinny zaniepokoić zarówno grono pedagogiczne jak i samych rodziców w przypadku dziecka, które może być pod wpływem niedozwolonych substancji.
5. Dnia 12 listopada 2019 roku odbyła się debata społeczna pn.: „Bezpieczna gmina Rybno – Narkotyki i Dopalacze”. Jest to projekt realizowany przez gminę Rybno we współpracy z przedstawicielami policji, straży pożarnej, ratowników WOPR.

W ramach tego zadania uczniowie ze szkół gminy Rybno uczestniczyli w zajęciach w zakresie zagrożeń wynikających z kontaktów z narkotykami i dopalaczami.

Podczas szkoleń, porad, konferencji organizowanych przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz podczas spotkań zespołów roboczych, zapraszani prelegenci i goście (głównie profilaktycy uzależnień) podkreślają wagę realizacji programów rekomendowanych, które dzięki ewaluacji i specjalistycznym szkoleniom dla realizatorów przynoszą wymierne rezultaty w profilaktyce uzależnień.

W ankiecie dodatkowej do sprawozdań z realizacji w gminach Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii zawarto pytanie o realizowane w poszczególnych gminach programy rekomendowane, umieszczone w bazie programów na stronie internetowej: **www.programyrekomendowane.pl**. Dane te pozwalają zidentyfikować najbardziej i najmniej aktywne gminy w tym zakresie oraz kierować w szczególności do nich działania mające na celu zachęcić realizatorów to wybierania właśnie programów umieszczonych w systemie rekomendacji.

Wskaźnik dotyczący liczby gmin w województwie, które w danym roku realizowały co najmniej 1 program rekomendowany znajduje się w sprawozdaniu PARPA-G1 – sprawozdanie za rok 2019 opublikowane zostanie jesienią 2020 roku.

Tabela 6. Liczba gmin, w których realizowano rekomendowane programy profilaktyczne w latach 2017-2019

Rok	Liczba gmin, w których realizowano programy rekomendowane	Liczba uczniów biorących udział w tych programach
2017	45	9 691
2018	65	14 322
2019	49*	Dane w opracowaniu PARPA

* dane uzyskane od 97/116 gmin województwa warmińsko-mazurskiego – zostaną zaktualizowane po opublikowaniu sprawozdania PARPA-G1

Źródło: dane uzyskane z rocznych sprawozdań z działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych PARPA-G1.

Z ankiet dodatkowych dołączonych do kwestionariusza sprawozdania dotyczącego realizacji w gminach w 2019 roku Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii wynika, że w województwie warmińsko-mazurskim najczęściej realizowanymi przez gminy programami rekomendowanymi były:

1. **Przyjaciele Zippiego** – program z zakresu ochrony zdrowia;
2. **Spójrz inaczej** – program z zakresu profilaktyki uniwersalnej;
3. **Program Domowych Detektywów** – program z zakresu profilaktyki uniwersalnej;
4. **Debata** – program z zakresu profilaktyki uniwersalnej;
5. **Unplugged** – program z zakresu profilaktyki uniwersalnej;
6. **Szkoła dla Rodziców i Wychowawców** – program z zakresu profilaktyki uniwersalnej;
7. **Apteczka Pierwszej Pomocy Emocjonalnej** – program z zakresu ochrony zdrowia oraz profilaktyki uniwersalnej.

Realizatorzy programów profilaktycznych w województwie warmińsko-mazurskim dużo rzadziej korzystają z programów z zakresu profilaktyki selektywnej i wskazującej. W 2019 roku jedynie 22% gmin finansowało realizację programów kierowanych do grup wysokiego ryzyka – były to główne programy autorskie, jedynie w kilku gminach realizowano programy profilaktyczne znajdujące się w bazie systemu rekomendacji w działach „profilaktyka selektywna” oraz „profilaktyka wskazująca”.

2. *Inspirowano i rozwijano ofertę pozaszkolnych zajęć dla dzieci i młodzieży, m.in. poprzez promowanie dobrych praktyk.*

W celu dogłębnej analizy oferowanych w gminach programów profilaktycznych, zajęć oraz innych form pomocy dzieciom i rodzinom, w ankiecie dodatkowej do sprawozdań z realizacji w gminach Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii zawarto również pytania dotyczące działalności świetlic socjoterapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych, realizowanych szkolnych i pozaszkolnych programów profilaktycznych oraz funkcjonujących Młodzieżowych Klubów Integracji Społecznej. Dane za rok 2019 uzyskano od 94 gmin.

Tabela 7. *Szkolne i pozaszkolne programy profilaktyczne*

Rok	Liczba jednostek	Szkolne i pozaszkolne programy profilaktyczne		
		Liczba uczniów	Liczba nauczycieli i wychowawców	Liczba rodziców
2017	116	55 810	2 220	8 034
2018	116	62 300	3 402	8 830
2019	97*	59 392	3 455	12 723

* dane uzyskane od 97/116 gmin województwa warmińsko-mazurskiego – zostaną zaktualizowane po opublikowaniu sprawozdania PARPA-G1

Źródło: Dane uzyskane z rocznych sprawozdań z działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych PARPA-G1.

Zarówno liczba uczniów, jak i nauczycieli oraz rodziców uczestniczących w realizacji szkolnych i pozaszkolnych programów profilaktycznych, wzrosła w 2018 roku w stosunku do roku 2017, co wynika z powyższego zestawienia. Sprzyja temu coraz większa świadomość instytucji i organizacji dotycząca wartości działań profilaktycznych. Powinno się kłaść większy nacisk na ich realizację, ponieważ profilaktyka, zainteresowanie się problemem dziecka (przez rodziców oraz środowiska wychowawcze, takie jak szkoła) oraz szersze reagowanie na pojawiające się problemy to najistotniejsze aspekty w walce z patologiami społecznymi, w tym uzależnieniami od substancji psychoaktywnych.

W 2019 roku odnotowano duży wzrost liczby rodziców uczestniczących w realizacji programów profilaktycznych. Jest to grupa, do której coraz częściej kieruje się działania profilaktyczne, ponieważ to rodzina stanowi najtrwalszy fundament w budowaniu postaw społecznych dziecka.

3. *Inicjowano działania i współpracę na rzecz efektywnego wykorzystania środków gminnych na rzecz przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym dzieci i młodzieży.*

Jak wynika z corocznie zbieranych informacji, od lat wszystkie gminy posiadają gminny program przeciwdziałania narkomanii: odrębny bądź stanowiący część programu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień. Mimo realizacji programów, wciąż niepokoi fakt, że brak jest efektów prowadzenia tych działań, przy stale narastającym problemie narkomanii.

Odpowiadając na potrzeby gmin, wynikające ze wspólnych ustaleń podczas cyklicznych narad pełnomocników, w 2019 roku utworzono platformę współpracy - konwent pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień. Jego zadaniem jest wypracowywanie wspólnych stanowisk samorządów lokalnych dotyczących sposobu wykonywania zadań z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz związaną z nimi przemocą w rodzinie, realizowanych przez województwo i gminy oraz wyrażanie wspólnych stanowisk w sprawach dotyczących realizacji zadań ustawowych.

Celem spotkań jest również omawianie tematu wykorzystywania przez gminy środków własnych, środków z budżetu samorządu województwa oraz środków unijnych. Należy wśród samorządów lokalnych rozpropagować ideę projektów realizowanych z funduszy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020. Należy również skupić się na regionalnych partnerach, którzy w procesie realizacji projektów mogliby przejąć mnóstwo zadań w nich zaplanowanych. W 2019 roku odbyły się trzy posiedzenia konwentu.

Tabela 8. Tematyka posiedzeń konwentu pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień w 2019 r.

Data spotkania	Tematyka spotkania
20.03.2019 r.	<ul style="list-style-type: none"> - Omówienie celu powstania konwentu; - Praca nad projektem Regulaminu konwentu; - Wybór przewodniczącego konwentu, jego zastępcy oraz sekretarza; - Omówienie najważniejszych problemów z jakimi spotykają się pełnomocnicy w swojej pracy codziennej; - Opracowanie zagadnień na kolejne spotkanie – ustalenie daty kolejnego spotkania.
01.10.2019 r.	<ul style="list-style-type: none"> - Wnioski i rekomendacje wynikające z realizacji Wojewódzkich Programów: Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Przeciwdziałania Narkomanii oraz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, przy wdrożeniu których znaczącą dla samorządów rolę odegra zaangażowanie członków konwentu; - Możliwości wykorzystywania przez gminy środków własnych, środków z budżetu samorządu województwa oraz funduszy unijnych, głównie Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury 2014-2020; - Propozycje wspólnych działań Samorządu Województwa i samorządów lokalnych z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz związaną z nimi przemocą w rodzinie.
02.12.2019 r.	<ul style="list-style-type: none"> - Działania skierowane do osób zagrożonych uzależnieniami, w tym dzieci i młodzieży; - świetlica środowiskowa jako forma wsparcia i aktywizacji dzieci i młodzieży;

	- opracowanie nowych programów wojewódzkich: profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
--	---

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

4. Inicjowano działalność profilaktyczno-wychowawczą placówek pomocy dzieciom w formie specjalistycznej, m.in. poprzez promocję dobrych praktyk, takich jak: placówki pomocy dzieciom w formie specjalistycznej z programem socjoterapeutycznym oraz z programem opiekuńczo-wychowawczym, kluby młodzieżowe, realizujące efektywne i skuteczne programy.

Samorząd od szeregu lat wspiera finansowo i merytorycznie działania samorządów gminnych, polegające na organizacji różnorodnych form pracy z dziećmi i młodzieżą, m.in. w świetlicach środowiskowych.

Tabela 9. Liczba świetlic socjoterapeutycznych i opiekuńczo – wychowawczych w województwie warmińsko-mazurskim

Rok	Świetlice socjoterapeutyczne		Świetlice opiekuńczo-wychowawcze	
	Liczba jednostek	Liczba uczestników	Liczba jednostek	Liczba uczestników
2017	53	1 773	172	5 060
2018	50	1 475	150	3 801
2019	33	838	126	4 080

* dane uzyskane od 97/116 gmin województwa warmińsko-mazurskiego – zostaną zaktualizowane po opublikowaniu sprawozdania PARPA-G1

Źródło: dane uzyskane z rocznych sprawozdań z działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych PARPA-G1.

Systematycznie zmniejszająca się liczba świetlic socjoterapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych jest zjawiskiem niepokojącym. W 2017 roku liczba uczestników zajęć w świetlicach spadła w stosunku do roku 2016 – w 2018 roku również odnotowano spadek.

Liczba świetlic powinna wzrastać, bądź pozostawać na zbliżonym poziomie, ponieważ funkcjonowanie świetlic socjoterapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych jest niezbędne, a działania przez nie prowadzone są istotne dla zaspokajania potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży.

Obserwuje się brak stabilności i funkcjonalności tego typu placówek. Nowelizacja w 2014 r. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła zmiany w organizacji świetlic, niejako zrównując je z placówkami oświatowymi. Oznacza to, że aby otrzymać zezwolenie na prowadzenie placówki, trzeba spełnić restrykcyjne wymogi budowlane oraz standardy sanitarne i dotyczące bezpieczeństwa pożarowego – wiele placówek prowadzonych w formie świetlic socjoterapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych powstała w lokalach, które nie są w stanie sprostać wszystkim warunkom niezbędnym do otrzymania pozytywnej opinii straży pożarnej i inspekcji sanitarnej.

Celem rozwoju sieci tych placówek w województwie warmińsko-mazurskim w 2019 roku Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego włączył się w realizację projektu bezpłatnych superwizji pracowników świetlic środowiskowych. We współpracy z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przeprowadzono w Olsztynie 7 spotkań (każde spotkanie x 2 grupy warsztatowe) w okresie od czerwca do listopada i przeszkolono łącznie 18 osób. Superwizje prowadzone były na zasadzie studium trudnych przypadków proponowanych przez uczestników, popartych doświadczeniem zawodowym.

Dzięki ewaluacji projektu otrzymano informację zwrotną o dużej wadze superwizji i szkoleń warsztatowych dla pracowników świetlic środowiskowych oraz o potrzebie realizacji tego typu projektów w kolejnych latach.

W dniach 28-30 października 2019 roku Samorząd Województwa dofinansował również szkolenie dla pracowników świetlic wiejskich – „Świetlica jako centrum lokalnej aktywności”. Jego celem było zdobycie przez uczestników wiedzy i umiejętności z zakresu wypełniania czasu wolnego społeczności lokalnych, diagnozowania problemów i potrzeb środowisk, a także inspirowanie i wspieranie zmian społecznych, głównie poprzez aktywną pracę z osobami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej z powodu ubóstwa, niepełnosprawności czy wykluczenia społecznego. W szkoleniu udział wzięło 19 pracowników świetlic środowiskowych z województwa warmińsko-mazurskiego.

Wspólnie z Federacją Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego Samorząd Województwa podejmował działania związane z przygotowaniem do nowej perspektywy finansowania Unii Europejskiej na lata 2012-2027 w obszarze włączenia społecznego. Nowe programowanie przewiduje wyższe dofinansowanie projektów miękkich niż w latach ubiegłych. W związku z tym tworzone są „fiszki” projektowe, które ułatwią identyfikację potrzeb i kierunków realizacji projektów i wykorzystania środków finansowych – co chcemy zrealizować? Kto może zostać partnerem?

Główne obszary, na których skupiać się będą projekty to: pomoc osobom starszym, niepełnosprawnym, bezdomnym, niedożywionym, ubogim, zagrożonym wykluczeniem społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem świetlic środowiskowych, które mają być profesjonalne, a świadczone w nich usługi kompleksowe.

Wspólnie z kilkunastoma samorządami podjęto prace nad stworzeniem projektu wsparcia świetlic oferujących pracę z młodzieżą, rodzinami i społecznością lokalną. Biorąc pod uwagę niewystarczający poziom edukacji i rozwoju pracowników świetlic już funkcjonujących oraz niedostateczny stan materialny i finansowy tych podmiotów, zbierane są „bazy potrzeb” od placówek i na ich podstawie opracowywane są standardy projektowania:

1. Szkolenie i edukacja pracowników świetlic (studia, kursy, szkolenia) oraz zatrudnienie co najmniej na 1/2-3/4 etatu;
2. Prowadzenie zajęć podstawowych (przez specjalistów, animatorów, terapeutów, psychologów itp.), ale i rozwijających (z zakresu kultury, sportu itp.) – na podstawie diagnozy i potrzeb odbiorców;
3. Oferowanie wsparcia specjalistycznego dla całych rodzin;

4. „regionalne centrum talentów” – oferowanie wsparcia dodatkowego dla wybitnie uzdolnionych osób;
5. Wymiar zasobowy/materialny projektu – finansowanie remontów i doposażenia placówek.

5. *Wspierano programy profilaktyki selektywnej w miejscach o zwiększonym narażeniu na kontakt z narkotykami (kluby, dyskoteki, imprezy masowe), m.in. poprzez włączanie się w kampanie i akcje, dofinansowanie organizacji pozarządowych realizujących tego typu działalność.*

W ramach otwartego konkursu ofert co roku dofinansowuje się projekty organizacji pozarządowych z zakresu profilaktyki selektywnej. Realizowane w województwie programy przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 10. Programy z zakresu profilaktyki selektywnej dofinansowane w ramach otwartego konkursu ofert dla organizacji pozarządowych w latach 2017-2019, realizowane w województwie warmińsko-mazurskim

Rok	Organizacja	Nazwa zadania	Zrealizowane działania	Charakterystyka odbiorców	Liczba odbiorców
2017	Stowarzyszenie MONAR, Poradnia Profilaktyczno-Konsultacyjna w Olsztynie	Naprzeciw dzieciom i młodzieży zagrożonej uzależnieniem i używającej narkotyków	Zajęcia informacyjno-edukacyjne z rodzinami osób używających narkotyków, poradnictwo rodzinne, interwencje kryzysowe	Dzieci i młodzież zagrożona uzależnieniem i używająca narkotyków	70 osób
	Stowarzyszenie Katolicki Ruch Antynarkotyczny KARAN w Elblągu	Realizacja programów profilaktycznych z zakresu profilaktyki selektywnej nakierowanej na dzieci i młodzież z grup podwyższonego ryzyka	Warsztaty z zakresu profilaktyki selektywnej, zajęcia w Klubie Fair Play, poradnictwo rodzinne i pedagogiczne	Dzieci i młodzież ze szkół z Elbląga i Fromborka	30 osób
	Human Lex INSTYTUT	Juchy Soundsystem 2017 – Zażywam Tylko Dźwięków	Festiwal profilaktyczny Juchy Soundsystem 2017 – reggae bez marihuany, debaty i panele profilaktyczne	Młodzież narażona na zachowania ryzykowne związane z narkotykami	700 osób
2018	Stowarzyszenie MONAR, Poradnia Profilaktyczno-Konsultacyjna w Olsztynie	Program wczesnej interwencji FRED Goes NET – Profilaktyka selektywna nakierowana na dzieci i młodzież z grup podwyższonego ryzyka. Nie jesteś sam	12 grup warsztatów wczesnej interwencji, 120 godzin rozmów motywujących	Osoby używające narkotyków lub „dopalaczy”, które zostały zidentyfikowane przez szkołę, policję lub sąd	150 osób
	Fundacja Alternatywnej Edukacji „ALE”	Z-NOWU-NA-NOWO – program profilaktyczny wobec problemu używania narkotyków i środków zastępczych wśród młodzieży	Widowisko profilaktyczne, film dokumentujący widowisko, 6 spotkań dyskusyjno-warsztatowych o	Uczniowie mrańskich szkół	40 osób

			charakterze edukacyjnym w mragowskich szkołach, debata społeczna z zakresu profilaktyki selektywnej wobec zachowań ryzykownych		
2019	Stowarzyszenie MONAR, Poradnia Profilaktyczno-Konsultacyjna w Olsztynie	Profilaktyka selektywna. Wczesna motywacja wśród okazjonalnych użytkowników narkotyków i tzw. „dopalaczy”	Zajęcia informacyjno-edukacyjne, warsztaty umiejętności psychospołecznych, grupy wsparcia, poradnictwo rodzinne	Dzieci i młodzież z grup podwyższonego ryzyka, sięgające po środki odurzające, substancje psychotropowe, nowe substancje psychoaktywne i narkotyki	12 osób
	Fundacja Centrum Działań Profilaktycznych	Rekomendowany Program Szkolna Interwencja Profilaktyczna	9 warsztatów I etapu Programu, 3 warsztaty II etapu Programu	Nauczyciele (w szczególności szkolni profilaktycy, pedagodzy, wychowawcy oraz dyrektorzy) z 9 szkół w Olsztynie oraz Elblągu	311 osób

Źródło: Dane ze sprawozdań dotowanych organizacji pozarządowych w latach 2017-2019.

Wskaźniki osiągnięte w ramach Celu 3:

WSKAŹNIK	ROK		
	2017	2018	2019
Liczba podmiotów, którym udzielono wsparcia realizacji zadań z zakresu profilaktyki uniwersalnej (organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego)	2	1	1
Liczba podmiotów, którym udzielono wsparcia realizacji zadań z zakresu profilaktyki selektywnej (organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego)	3	2	2
Liczba podmiotów, którym udzielono wsparcia realizacji zadań z zakresu profilaktyki wskazującej (organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego)	1	1	0
Liczba dzieci uczestniczących w szkolnych i pozaszkolnych programach profilaktycznych	55 810	59 315	Dane w opracowaniu
Liczba rodziców i nauczycieli biorących udział w szkolnych i pozaszkolnych programach	16 410	15 051	Dane w opracowaniu

profilaktycznych			
Wysokość wydatków ponoszonych na profilaktykę narkomanii przez samorządy gminne i powiatowe	4 054 321 zł	3 832 773 zł	Dane w opracowaniu PARPA
Liczba realizowanych w województwie warmińsko-mazurskim rekomendowanych programów (rekomendowanych w ramach systemu rekomendacji, udostępnionych na stronie internetowej www.programyrekomendowane.pl), obozów profilaktycznych	45*	43* 25 programów	49* 15 programów

** liczba gmin, w których realizowane były programy rekomendowane*

Cel 4. Redukcja szkód, rehabilitacja i reintegracja społeczna.

W ramach tego priorytetu podejmowano określone działania:

1. Wspierano placówki ambulatoryjne.

Udzielanie świadczeń zdrowotnych dla osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych, zorganizowane jest w oparciu o sieć placówek ambulatoryjnych i stacjonarnych, posiadających status publicznych lub niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej. Sieć tworzą przede wszystkim specjalistyczne placówki leczenia ambulatoryjnego i stacjonarnego oraz nieliczne inne formy opieki pośredniej, takie jak: oddziały dzienne oraz programy post-rehabilitacyjne. Odrębne miejsce, najczęściej powiązane z opieką ambulatoryjną, zajmują programy terapii zastępczej (substytucyjne).

Poradnia ambulatoryjna, w zależności od stopnia zaawansowania choroby, oferuje pomoc dla uzależnionych od narkotyków, a także członków ich rodzin. W poradni można się też spodziewać opieki psychiatrycznej, badań psychologicznych, poradnictwa, psychoterapii.

W województwie warmińsko-mazurskim w 2019 roku funkcjonowało 10 stacjonarnych ośrodków leczenia odwykowego i uzależnień (stan na dzień 31 grudnia 2019 r.), poza tym uzależnieni od narkotyków zgłaszają się też do poradni leczenia uzależnień od alkoholu (24 w województwie).

Tabela 11. Opieka w poradniach profilaktyki i rehabilitacji osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych

Wyszczególnienie	2017	2018	2019
Liczba porad w poradni profilaktyki i rehabilitacji osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych	18 073*	13 842*	8 698
Liczba wizyt u psychologów, terapeutów i instruktorów terapii uzależnień	17 206*	13 133*	8 157
Liczba osób uczestniczących w psychoterapiach indywidualnych	452	448	428
Liczba osób uczestniczących w psychoterapiach grupowych	81	36	60
Wizyty w środowisku chorego (dom, szkoła, porady telefoniczne)	455	313	Dane w opracowaniu
Skierowania do stacjonarnych placówek psychiatrycznych i odwykowych	39	55	Dane w opracowaniu

* w latach 2017-2018 zmieniła się sprawozdawczość dot. liczby porad w poradniach (zestawiono wszystkie poradnie, nie tylko określone mianem poradni profilaktyki i rehabilitacji osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych) oraz wizyt u psychologów, terapeutów i instruktorów terapii uzależnień (otrzymano dane dotyczące udzielonych porad, zamiast liczby wizyt).

Źródło: Dane uzyskane z Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia oraz Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Jak wskazuje powyższe zestawienie, stale zmienia się struktura osób korzystających z poszczególnych usług terapeutycznych i innych w zakresie uzależnienia od substancji psychoaktywnych. Coraz mniej popularną formą wsparcia są psychoterapie indywidualne i grupowe, gdzie w każdym roku odnotowano spadek uczestników.

Na system pomocy terapeutycznej w zakresie problemów uzależnień w województwie warmińsko-mazurskim największy wpływ miała aktywna działalność niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej, w tym prowadzonych przez organizacje pozarządowe. Obecnie terapię prowadzić mogą wyłącznie zarejestrowane zakłady opieki zdrowotnej – poradnie, ośrodki, oddziały terapii uzależnienia od alkoholu, narkotyków i współuzależnienia.

2. *Rozwijano i modernizowano bazę materialną zakładów, dla których Samorząd Województwa jest organem założycielskim, prowadzących leczenie i rehabilitację osób uzależnionych od środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych lub używających ich w sposób szkodliwy, m.in. poprzez dotowanie placówek leczenia uzależnień.*

W budżecie Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego co roku zabezpiecza się środki finansowe na rozwój bazy lecznictwa odwykowego, który zapewnia świadczenie usług na najwyższym poziomie. Modernizacja i doposażenie placówek finansowane są zarówno ze środków w ramach Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii, jak i Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W dofinansowanych podmiotach leczeni są pacjenci w zakresach uzależnień krzyżowych.

Tabela 12. Modernizacja i doposażenie ośrodków lecznictwa odwykowego w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2017-2019 (nakłady finansowe w ramach Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii oraz Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych).

Rok	Placówka	Dofinansowano	Wysokość dofinansowania
2017	Ośrodek Rehabilitacji Uzależnionych „Doren” im. Berty Trusiewicz Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Różewcu	Doposażenie ośrodka oraz szkolenie personelu zatrudnionego w ośrodkach leczenia uzależnień w województwie warmińsko-mazurskim	70 000 zł
	Wojewódzki Zespół Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie	Zadania inwestycyjne oraz wyposażenie Oddziału Terapii Uzależnienia od Alkoholu	130 800 zł
	Szpital Psychiatryczny Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Węgorzewie	Uruchomienie windy w budynku Wojewódzkiego Ośrodka Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Giżycku	300 000 zł
	Samodzielny Publiczny Szpital Psychiatryczny Zakład Opieki Zdrowotnej we Fromborku	Zakup łóżek z materacami i pokrowcami	45 000 zł
2018	Wojewódzki Zespół Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie	Zakup łóżek szpitalnych do Oddziału Terapii Uzależnienia od	14 000 zł

	Szpital Psychiatryczny Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Węgorzewie	Alkoholu, Pododdziału Leczenie Zespołów Abstynenckich po Substancjach Psychoaktywnych Rozbudowa i przebudowa budynku Wojewódzkiego Ośrodka Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Giżycku, w tym budowa dźwigu dla pacjentów	200 000 zł
2019	Ośrodek Rehabilitacji Uzależnionych „Doren” im. Bertę Trusiewicz Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Różewcu	Pokrycie kosztów budowy siłowni zewnętrznej w Ośrodku jako miejsca rekreacji i aktywnego wypoczynku pacjentów	17 281 zł
	Szpital Psychiatryczny Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Węgorzewie	Rozbudowa i przebudowa budynku Wojewódzkiego Ośrodka Terapii Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia w Giżycku, w tym budowa dźwigu dla pacjentów	155 000 zł
	Wojewódzki Zespół Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie	Pokrycie kosztów zakupu dźwigu towarowo-osobowego i remontu pomieszczenia sanitarnego oraz wyposażenia Oddziału Terapii Uzależnienia od Alkoholu	212 000 zł
	Samodzielny Publiczny Szpital Psychiatryczny Zakład Opieki Zdrowotnej we Fromborku	Doposażenia oddziałów szpitala w alkatesty, łóżko szpitalne oraz laptop	15 000 zł

Źródło: Dane ze sprawozdań dofinansowanych jednostek za lata 2017-2019.

W latach 2017-2019 Samorząd Województwa przeznaczył na modernizację placówek lecznictwa odwykowego i uzależnień łączną kwotę w wysokości 1 159 081 zł.

3. *Inicjowano i wspierano programy profilaktyki HIV, HBV, HCV i innych zakażeń i chorób współwystępujących z używaniem środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych wśród osób uzależnionych.*

W ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego co roku dofinansowuje projekty i programy z zakresu zdrowia publicznego, obejmującego tematykę profilaktyki HIV i AIDS.

W tabeli poniżej przedstawiono przykładowe zadania realizowane w województwie w latach 2017-2019.

Tabela 13. Zadania z zakresu profilaktyki HIV/AIDS realizowane przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego w latach 2017-2019

Rok	Organizacja	Nazwa zadania	Zrealizowane działania	Liczba odbiorców
2017	Stowarzyszenie Rodzin Katolickich im.	Młodość, bezpieczeństwo kontra HIV/AIDS	Zwiększenie poziomu wiedzy i świadomości na	180 osób

	Maksymiliana Marii Kolbego w Piszcu		temat chorób takich jak HIV i AIDS wśród uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w powiecie piskim poprzez organizację prelekcji, wykładów i konkursów wiedzy	
2018	Warmińsko-Mazurski Oddział Okręgowy Polski Czerwony Krzyż w Olsztynie	Program edukacji dzieci i młodzieży w dziedzinie promocji i profilaktyki zdrowia w życiu codziennym	Zorganizowanie i przeprowadzenie Olimpiady Promocji Zdrowego Stylu Życia, z uwzględnieniem zagadnień w zakresie HIV/AIDS	2 500 osób
2019	Dane w opracowaniu Departamentu Zdrowia UM	Dane w opracowaniu Departamentu Zdrowia UM	Dane w opracowaniu Departamentu Zdrowia UM	Dane w opracowaniu Departamentu Zdrowia UM

Źródło: Departament Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

4. *Wspierano aktywizację (w tym zawodową) osób szkodliwie używających środki odurzające, substancje psychotropowe, środki zastępcze i nowe substancje psychoaktywne oraz osób uzależnionych - podejmujących leczenie, m.in. poprzez upowszechnianie działalności podmiotów integracji społecznej (centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej).*

Podmiotami realizującymi szereg działań zapobiegającym wykluczeniu społecznemu i zawodowemu, są centra i kluby integracji społecznej, gdzie osoby po skończonym programie odwykowym mogą uzyskać wsparcie w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej.

Dane na temat liczby centrów integracji społecznej w województwie warmińsko-mazurskim oraz liczbę uczestników programów realizowanych w CIS przedstawia tabela poniżej.

Tabela 14. Liczba CIS oraz liczba uczestników w latach 2017-2019

Rok	2017	2018	2019
Liczba CIS	11	10*	10
Liczba uczestników	1 042	1 153	1 037

* Centrum Integracji Społecznej przy Parafii Św. Andrzeja Boboli w Białej Piskiej posiadało status CIS do 30.09.2017 r.

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

Działalność CIS oparta jest na systemie dotacji ze środków publicznych oraz w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-

Mazurskiego na lata 2014-2020. Są one szansą na reintegrację społeczną i zawodową grup szczególnego ryzyka, takich jak: bezdomni, osoby uzależnione od alkoholu i narkotyków, osoby chore psychicznie, długotrwale bezrobotni, zwalniani z zakładów karnych.

Na dzień 31 grudnia 2019 roku na terenie województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonowało dziesięć Centrów Integracji Społecznej:

1. CIS w Olsztynie - będący Samorządowym Zakładem Budżetowym Miasta Olsztyn;
2. CIS w Ostródzie - prowadzony przez Polski Komitet Pomocy Społecznej Zarząd Wojewódzki w Olsztynie;
3. CIS w Braniewie - prowadzony przez Braniewskie Stowarzyszenie Abstynenckie w Braniewie;
4. CIS w Ełku - prowadzony przez Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych im. Króla Zygmunta Augusta w Ełku;
5. CIS „ALTER CIS” w Ełku – prowadzony przez Stowarzyszenie „Adelfi” w Ełku;
6. CIS w Elblągu – prowadzony przez Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych w Elblągu;
7. CIS w Elblągu - prowadzony przez Elbląską Radę Konsultacyjną Osób Niepełnosprawnych;
8. CIS w Giżycku - prowadzony przez Gminę Miejską Giżycko;
9. CIS w Pisz - prowadzony przez Stowarzyszenie Kobieta na Plus;
10. CIS w Białej Piskiej – prowadzony przez Ewangelickie Stowarzyszenie BETEL.

Tabela 15. Liczba KIS oraz liczba uczestników w latach 2017-2019

Rok	2017	2018	2019
Liczba KIS	42	47	48
Liczba osób korzystających ze wsparcia KIS	4 448	1 799*	2 679

* Dane z 37/47 zarejestrowanych KIS.

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

Z powyższych danych wynika, iż w naszym regionie, na dzień 31 grudnia 2019 r., zarejestrowanych było 48 klubów integracji społecznej, działających zgodnie z ustawą o zatrudnieniu socjalnym.

Z roku na rok wzrasta liczba klubów integracji społecznej w województwie. Liczba osób korzystających z szeroko pojętego wsparcia KIS jest jednak mniejsza niż w latach, kiedy funkcjonowało mniej klubów. Wpływ na to może mieć coraz większa liczba placówek i instytucji świadczących pomoc osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz spadek bezrobocia wynikający ze wzrostu liczby miejsc na rynku pracy.

Zgodnie z ustawą o zatrudnieniu socjalnym uczestnikami zajęć w klubie integracji społecznej mogą być osoby, które są zagrożone wykluczeniem społecznym i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić podstawowych

potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Wskaźniki osiągnięte w ramach Celu 4:

WSKAŹNIK	ROK		
	2017	2018	2019
Liczba nowopowstałych placówek leczenia uzależnień	0	0	0
Liczba zmodernizowanych placówek leczenia uzależnień	4	2	4
Liczba wspieranych programów postrehabilitacyjnych	1	0	0
Liczba osób objętych wsparciem w szkoleniach zawodowych z zakresu redukcji szkód, rehabilitacji i reintegracji społecznej	10	0	0
Liczba uczestników Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej	CIS – 1 042 KIS – 4 448	CIS - 1 155 KIS – 1 799*	CIS - 1 037 KIS – 2 679
Liczba miejsc/mieszkań readaptacyjnych	0	0	0

* Dane zebrane z 37/47 zarejestrowanych KIS

Cel 5. Monitorowanie sytuacji epidemiologicznej w zakresie używania środków odurzających, substancji psychotropowych i NSP oraz postaw społecznych i instytucjonalnych.

W ramach tego priorytetu podejmowano określone działania:

1. Uczestniczono w zbieraniu i analizie danych statystycznych dotyczących problemu narkotyków i narkomanii, w tym: zgłaszalności do leczenia oraz korzystania z innych rodzajów pomocy i wsparcia, zgonów związanych ze środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi, środkami zastępczymi i nowymi substancjami psychoaktywnymi, zakażenia HIV i HCV wśród osób używających narkotyków w iniekcji, ceny narkotyków, notowania przez Policję w związku z używaniem narkotyków.

Przewlekłe używanie narkotyków to uzależnienie, które jest bardzo trudne do wyleczenia. W większości przypadków niezbędne są środki farmakologiczne i pomoc placówek.

W województwie warmińsko-mazurskim w roku 2019 odnotowano wzrost ogólnej liczby osób zgłaszających się z problemem narkotykowym w poradniach. Zaznaczyć należy przy tym, że wzrost nastąpił we wszystkich grupach wiekowych wśród osób leczonych w poradniach z powodu uzależnień narkotykowych.

Tabela 16. Leczeni w poradniach profilaktyki i rehabilitacji osób uzależnionych od środków psychoaktywnych

Rok	Leczeni ogółem	Do 18 lat	19-29 lat	30-64 lata	65 lat i więcej	w tym Leczeni po raz pierwszy	Zobowiązani do leczenia
2017	877	149	266	451	11	537	50
2018	844	135	246	450	13	525	78
2019	871	137	256	463	15	558	Dane w opracowaniu

Źródło: Dane uzyskane z Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia oraz Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Osoby uzależnione mogą zgłaszać się do ambulatoryjnych placówek leczenia uzależnień oraz do stacjonarnych ośrodków leczenia uzależnień.

Jak wynika z danych uzyskanych z ośrodków pomocy społecznej z terenu województwa warmińsko-mazurskiego, corocznie notuje się pewną liczbę rodzin (osób), które uzyskują wsparcie z pomocy społecznej z powodu narkomanii. W roku 2019 liczba rodzin wzrosła - o 6 rodzin w porównaniu do roku ubiegłego, natomiast osób, korzystających ze wsparcia finansowego z pomocy społecznej było o 19 mniej.

Tabela 17. Wsparcie z pomocy społecznej z powodu narkomanii w latach 2017-2019 w województwie warmińsko – mazurskim

Rok	Liczba rodzin	Liczba osób
2017	252	345
2018	236	342
2019	242	329

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

Używanie narkotyków, szczególnie przez dzieci i młodzież, wciąż stanowi duży problem społeczny. O ile od kilku lat następuje spadek liczby ujawnionych nieletnich pod wpływem alkoholu, o tyle liczba nieletnich pod wpływem narkotyków z roku na rok wzrasta – zależności te ukazuje coroczne sprawozdanie z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej.

W tabeli 18 zaprezentowano dane pozyskane z Komendy Wojewódzkiej Policji, pokazujące jak kształtowała się specyfika przestępstw narkotykowych.

Tabela 18. Szczegółowe dane dot. przestępstw narkotykowych w latach 2017-2019

KWALIFIKACJA PRAWNA Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii	osoby podejrzane (2017)		osoby podejrzane (2018)		osoby podejrzane (2019)	
	Dorośli	osoby nieletnie	Dorośli	osoby nieletnie	Dorośli	osoby nieletnie
Art. 53 ust. 1 – „wytwarzanie, przetwarzanie, przerabianie”.	2	0	3	0	1	0
Art. 55 ust. 1 i ust 2 – „dokonywanie przewozu, wywozu”	1	0	1	0	1	0
Art. 55 ust. 3 – „dokonywanie przewozu, wywozu”. – znaczna ilość	1	0	1	0	0	0
Art. 56 ust. 1 i ust. 2 – „wprowadzanie do obrotu”.	3	1	0	0	2	0
Art. 56 ust. 3 – „wprowadzanie do obrotu”. – znaczna ilość	14	0	14	0	27	0
Art. 58 – „udzielanie innej osobie”.	13	0	16	3	12	3
Art. 58 – „udzielanie małoletniemu”	2	6	7	2	4	4
Art. 59 ust. 1 – „udzielanie innej osobie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”.	41	2	41	2	30	0
Art. 59 ust. 2 – „udzielanie małoletniemu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”.	13	1	10	2	4	2
Art. 62 ust. 1 i ust. 3 – „posiadanie”	561	25	670	37	684	19
Art. 62 ust. 2 – „posiadanie” – znaczna ilość	44	0	37	0	45	0

Art. 63 ust. 1 i ust. 3 – „uprawa maku”	50	1	7	0	53	2
Art. 64 – „zabranie w celu przywłaszczenia środków odurzających ...”	brak danych	brak danych	1	0	0	0
RAZEM	745	36	808	46	863	30

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Olsztynie, Sprawozdanie z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej w 2018 roku.

Dane wskazują, że liczba przestępstw narkotykowych znacząco wzrosła w 2018 roku w stosunku do roku 2017. Wpływ na to ma stosunkowo łatwy dostęp do nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych, dzięki czemu osoby je zażywające decydują się również na próbowanie innych narkotyków. Niepokojący jest fakt, że w 2018 roku znacząco wzrosła liczba osób notowanych za posiadanie narkotyków, w tym również nieletnich. Obrazuje to narastający problem związany z narkotykami nie tylko wśród młodzieży, do której głównie kierowane są działania profilaktyczne i edukacyjne, ale także wśród dorosłych. W 2019 roku ponownie odnotowano wzrost przestępstw narkotykowych, w tym posiadanie narkotyków (również w znacznej ilości).

Osoby nieletnie szczególnie narażone na zażywanie narkotyków to: dzieci i młodzież pozostające bez opieki rodzicielskiej, „dzieci ulicy”, niepełnoletnie osoby popełniające czyny karalne, osoby zagrożone demoralizacją, dzieci i młodzież ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także młodzież z zaburzeniami zachowania.

Udział nieletnich w ogólnej liczbie przestępstw narkotykowych w województwie warmińsko-mazurskim przedstawiono w tabeli 19.

Tabela 19. Udział nieletnich w ogólnej liczbie przestępstw narkotykowych w województwie warmińsko – mazurskim w latach 2017-2019 r.

CZYNY NIELETNICH W OGÓLNEJ LICZBIE PRZESTĘPSTW STWIERDZONYCH z "Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii" w latach 2017-2019				
Rok	Ogółem stwierdzonych przestępstw narkotykowych	Czyny popełnione przez nieletnich	Osoby podejrzane	W tym osoby nieletnie
2017	1 291	65	792	40
2018	1 267	54	800	48
2019	1 441	41	937	34

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Olsztynie, Sprawozdania z zakresu rozpoznania i profilaktycznej pracy Policji na rzecz zapobiegania demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej w latach 2017-2019.

Dane statystyczne wskazują, że w 2019 roku odnotowano wzrost liczby przestępstw narkotykowych. Jednak liczba czynów (z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii) popełnianych przez nieletnich maleje od 2017 roku - w roku 2019 liczba ta zmalała o 13 czynów w stosunku do roku 2018.

2. Uczestniczono w zbieraniu i analizie danych na poziomie wojewódzkim, dotyczących nowo pojawiających się trendów używania środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych oraz o przypadkach udzielania świadczeń zdrowotnych w następstwie ich użycia.

Od 2010 roku monitoruje się w Polsce problemy związane z zażywaniem nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych. Są to substancje zarówno pochodzenia syntetycznego, jak i naturalnego, działające stymulująco bądź psychodelicznie czy halucynogennie. Substancjami, po które najczęściej sięgają osoby eksperymentujące bądź uzależnione od tych substancji, są syntetyczne kannabinoidy (o działaniu zbliżonym do marihuany i haszyszu) oraz pochodne katynonów (psychostymulanty o działaniu podobnym do kokainy i amfetaminy).

Jak w latach 2017-2019 kształtował się problem zażywania nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych oraz związanych z nimi interwencji medycznych prezentują poniższe tabele, pozyskane od WSS-E w Olsztynie.

Tabela 20. Zgłoszone interwencje medyczne związane z NSP oraz ze środkami zastępczymi w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2017-2019

Rok	Ostróda	Elbląg	Olsztyn	Braniewo	Bartoszyce	Elk	Nidzica	Mrągowo	Ilawa	Szczytno	Nowe Miasto Lubawskie	Działdowo	Razem
2017	8	31	30	4	8	2	0	0	8	0	0	0	91
2018	8	15	29	1	2	0	1	3	4	1	0	0	64
2019	1	2	17	0	0	0	2	1	0	0	1	0	24
Suma	17	48	76	5	10	2	3	4	12	1	1	0	179

*W 2019 r. 1 zgon potwierdzony wynikami badań toksykologicznych (35-letni mężczyzna, wyniki z moczu: alpha-pipbp oraz amfetamina)

Źródło: Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Olsztynie.

Rok 2016 był rokiem przełomowym dla województwa warmińsko-mazurskiego, ponieważ działania na wielu szczeblach rozpoczęły walkę z problemem nowych substancji psychoaktywnych oraz środków zastępczych i spowodowały spadek liczby interwencji medycznych związanych z ich zażywaniem. W 2017 roku liczba interwencji ogółem pozostała na tym samym poziomie, natomiast duży wzrost w roku 2017 odnotowano w Elblągu, gdzie liczba interwencji medycznych związanych z zażyciem tych substancji wzrosła niemalże o 100%. Mogło być to spowodowane nowymi ścieżkami sprzedaży/zakupu nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych. W 2018 roku ogólna liczba interwencji medycznych związanych z zażyciem tych substancji znacznie zmalała.

2019 rok przyniósł spadek interwencji medycznych o prawie 63%. Największą zmianę zaobserwowano w Elblągu oraz w Ostródzie, gdzie odnotowano łącznie 3 zdarzenia związane z zażyciem nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych.

Zgodnie z art. 30a ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii podmioty wykonujące działalność leczniczą oraz podmioty przeprowadzające badanie pośmiertne są obowiązane zgłosić państwowemu powiatowemu inspektorowi sanitarnemu właściwemu ze względu na siedzibę tego podmiotu wystąpienie zatrucia środkiem zastępczym lub nową substancją psychoaktywną albo podejrzenie wystąpienia takiego zatrucia lub zgonu. Takie zgłoszenie powinno nastąpić w terminie 48 godzin od chwili wystąpienia (art. 30a ust. 3). Ustawodawca nie przewidział sankcji za niezgłaszanie interwencji medycznych, w związku z czym podmioty obowiązane do zgłaszalności mogą nie informować o hospitalizacji z powodu zażycia nowej substancji psychoaktywnej lub środka zastępczego.

Tabela 21. Zgłoszone interwencje medyczne związane z NSP i środkami zastępczymi z podziałem na miesiące

MIESIĄC	LICZBA INTERWENCJI MEDYCZNYCH		
	2017 rok	2018 rok	2019 rok
Styczeń	11	4	4
Luty	8	7	5
Marzec	13	1	3
Kwiecień	9	6	1
Maj	10	5	2
Czerwiec	5	8	3
Lipiec	4	9	0
Sierpień	6	11	3
Wrzesień	8	6	0
Październik	4	2	1
Listopad	9	2	2
Grudzień	4	3	0
RAZEM	91	64	24
Średnia liczba interwencji/miesiąc	8 / miesiąc	5 / miesiąc	2 / miesiąc

Źródło: Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Olsztynie.

W latach 2017-2019 ogólna liczba interwencji medycznych związanych z zażyciem nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych spadała z roku na rok. W 2019 roku najwięcej interwencji podjęto w pierwszym półroczu (75 % ogólnej liczby interwencji). W drugim półroczu odnotowano spadek liczby interwencji w każdym miesiącu.

Tabela 22. Zgłoszone przypadki interwencji medycznych związanych z NSP i środkami zastępczymi z podziałem na wiek osób hospitalizowanych

Przedziały wiekowe	2017 rok	2018 rok	2019 rok
≤12 lat	0	0	1
13-15 lat	11	6	4
16-18 lat	17	18	6
19-21 lat	19	11	2
22-24 lata	13	8	2
≥25 lat	31	20	9
nie podano	0	1	0
SUMA	91	64	24

Źródło: Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Olsztynie.

W latach 2017-2018 najczęściej hospitalizowano pacjentów zażywających nowe substancje psychoaktywne i środki zastępcze z przedziału wiekowego 16-18 lat oraz mających 25 lat lub więcej. To właśnie pacjenci powyżej 25 roku życia najczęściej trafiali do placówek pomocowych z powodu zażycia tych substancji w 2019 roku.

Uzależnienie od narkotyków jest destrukcyjne nie tylko dla osoby je zażywającej, ale ma negatywny wpływ na bliskich. Wiele osób z rodzin uzależnionych zwraca się po pomoc do pracowników pomocy społecznej, korzysta z bezpłatnych, anonimowych porad udzielanych w Punkcie Konsultacyjnym w Olsztynie, uruchomionym w ramach pomocy informacyjno-terapeutycznej w Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej oraz zasięga informacji u konsultantów całodobowej infolinii.

W punkcie informacyjno-konsultacyjnym dyżuruje psycholog-specjalista terapii uzależnień, który udziela kompleksowych informacji w sprawie nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych. Oferta punktu kierowana jest do:

- osób używających nowe substancje psychoaktywne oraz środki zastępcze;
- osób chcących zerwać z nałogiem oraz członków ich rodzin;
- wychowawców, opiekunów i innych osób.

3. Realizowano coroczny monitoring w województwie warmińsko-mazurskim.

Każdego roku w ramach współpracy z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii zbierane są od gmin sprawozdania z realizacji gminnych programów przeciwdziałania narkomanii – sprawozdawczość realizowana jest na przygotowanym przez Biuro kwestionariuszu. Sprawozdania zbiorczo przekazywane są do Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Od 2015 roku Biuro ds. Uzależnień Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej załącza do sprawozdania ankietę dodatkową, która pomaga zidentyfikować problemy występujące w gminach oraz promować „dobre praktyki” stosowane w samorządach lokalnych. Ankieta dodatkowa usprawnia również sprawozdawczość na poziomie wojewódzkim i jest częścią

informacją uzupełnianą jesienią każdego roku sprawozdaniem PARPA-G1 publikowanym przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Obecnie trwa zbieranie i analiza danych ze zbieranych ankiet dodatkowych.

Tabela 23. Liczba gmin, które przesłały sprawozdanie z realizacji KPPN oraz ankietę dodatkową w latach 2017-2019.

województwo warmińsko-mazurskie	2017	2018	2019
Sprawozdanie z realizacji KPPN	114	109	102*
Ankieta dodatkowa	108	108	97*

** Stan na dzień 16 kwietnia 2020 r.*

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie.

W myśl zapisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, Uchwałą Nr 56/772/19/VI Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 25 listopada 2019 r., powołany został nowy Ekspert Wojewódzki ds. Informacji o Narkotykach i Narkomanii Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Ekspert Wojewódzki corocznie przygotowuje Raport w zakresie problemów narkomanii w województwie warmińsko-mazurskim za rok poprzedni. Obejmuje on analizy związane między innymi: z realizacją zadań w zakresie przeciwdziałania narkomanii na poziomie województwa w ramach wojewódzkiego programu, z diagnozą zjawiska dotyczącą liczby osób i rodzin objętych pomocą społeczną z powodu narkomanii, z epidemiologią dotyczącą problemów związanych z używaniem czy nadużywaniem narkotyków (liczba nowych zakażeń wirusem HIV, w tym wśród narkomanów), z naruszaniem przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii przez nieletnich w regionie. Raport ekspercki przedkładany jest do Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Wskaźniki osiągnięte w ramach Celu 5:

WSKAŹNIK	ROK		
	2017	2018	2019
Liczba publikacji z wynikami badań epidemiologicznych oraz publikacji dotyczących nowo pojawiających się trendów używania środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych, opublikowanych m.in. przez SANEPID	2	1	1
Liczba przeprowadzonych badań ankietowych wśród młodzieży szkolnej, dotyczących środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych oraz zachowań ryzykownych (w tym badanie ESPAD).	1	0	0

Wnioski i rekomendacje wynikające z realizacji „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2018-2022”

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat	Sposób wdrożenia	Uwagi
1.	Obecnie profilaktyka selektywna i wskazująca realizowana jest w gminach w stopniu minimalnym	Należy kontynuować upowszechnianie programów profilaktycznych nakierowanych na dzieci i młodzież o profilu selektywnym i wskazującym	Samorząd Województwa, samorządy gminne, organizacje pozarządowe	Dofinansowywać programy w ramach otwartego konkursu ofert Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego	
2.	Niezbędny jest rozwój profesjonalnego leczenia ambulatoryjnego, gwarantującego szybki dostęp do podjęcia leczenia oraz do kompleksowego wsparcia osoby uzależnionej i jej rodziny po zakończeniu leczenia odwykowego.	Należy wspomagać rozwój ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w zakresie leczenia i rehabilitacji uzależnień oraz znaleźć wspólną drogę do efektywnego pokierowania osobą zażywającą środki odurzające, substancje psychotropowe, nowe substancje psychoaktywne i środki zastępcze po zakończeniu odtrucia - jest to podstawa do uświadamiania osób uzależnionych, że wyjście ze szpitala jest początkiem drogi do życia bez nałogów	Samorząd Województwa, samorządy gminne, Narodowy Fundusz Zdrowia, Policja, Zespoły Zarządzania Kryzysowego	Wzmocnić profesjonalne leczenie ambulatoryjne dla osób uzależnionych, poprzez zachęcanie do finansowania zakładów opieki zdrowotnej oraz wspierać wypracowanie stosownych zaleceń dot. postępowania w ramach konsultacji ze wszystkimi osobami/instytucjami uczestniczącymi w procesie niesienia pomocy – rozpowszechniać wypracowane zalecenia; nakierować ośrodki na składanie wniosków o dotację przyznaną w ramach otwartego konkursu ofert przez Ministra Sprawiedliwości (z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej)	

3.	Nadal istnieje potrzeba modernizacji bazy leczenia stacjonarnego	Należy kontynuować dotychczasowe działania na rzecz modernizacji bazy leczenia stacjonarnego dla osób uzależnionych od środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych w województwie	Samorząd Województwa, ośrodki stacjonarne leczenia odwykowego: DOREN Różewiec, MONAR Gaudynki, KARAN „DOM Zacheusza” w Elblągu	Podjąć działania w kierunku pozyskania i zabezpieczenia niezbędnych środków finansowych na modernizację bazy leczenia odwykowego (Samorząd Województwa)	
4.	Istnieje potrzeba dążenia do opracowywania odrębnych gminnych programów przeciwdziałania narkomanii oraz uświadamiania gmin o istocie reagowania na zmieniającą się sytuację na rynku narkotykowym oraz o potrzebach lokalnych z zakresu profilaktyki (waga DIAGNOZY)	Należy wspierać samorządy gminne w opracowywaniu lokalnych programów przeciwdziałania narkomanii oraz podczas szkoleń/narad/konferencji poruszać temat wagi przeprowadzania diagnozy problemów w gminach	Samorząd Województwa, samorządy gminne, konwent pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki rozwiązywania problemów uzależnień	Kontynuować szkolenia i spotkania realizatorów gminnych programów przeciwdziałania narkomanii – ująć temat szkoleń z zakresu przeprowadzania diagnozy i budowania na jej podstawie gminnych programów na spotkaniach konwentu pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki rozwiązywania problemów uzależnień	
5.	Realizatorzy szkolnych programów profilaktycznych (w tym głównie nauczyciele i pedagodzy szkolni) powinni regularnie brać udział w szkoleniach dotyczących wyboru, dostosowania i realizowania programów odpowiednich dla grup odbiorców (w tym przede wszystkim programów rekomendowanych, posiadających dowody jakości dzięki ewaluacji)	Powinno się upowszechniać stronę internetową www.programyrekomendowane.pl , na której umieszczono informacje na temat realizacji programów rekomendowanych.	Kuratorium Oświaty, szkoły i inne placówki oświatowe, samorząd województwa, jednostki samorządu terytorialnego, konwent pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień	Aktualizować informację o bazie programów rekomendowanych na stronie internetowej www.warmia.mazury.pl oraz regularnie upowszechniać bazę wśród wszystkich gmin w województwie	

6.	<p>Przygotowania do nowej perspektywy finansowej na lata 2021-2027 w obszarze włączenia społecznego są realną szansą na stworzenie sieci profesjonalnych świetlic środowiskowych dla dzieci i młodzieży, zakładających współpracę przy tworzeniu i realizacji programu: organizacji pozarządowych i gmin, a także rodziców i dziadków.</p>	<p>Należy zachęcać samorzady gminne oraz organizacje pozarządowe do wykorzystania możliwości stworzenia sieci świetlic z profesjonalnym programem oraz kadra specjalistyczną (wychowawcy w świetlicach, psychologzy, animatorzy), a po uruchomieniu placówek zorganizować cykl szkoleń obejmujących zagadnienie modelu pracy w nowopowstałych świetlicach, upowszechniając dobre praktyki również wśród streetworkerów i pracowników innych organizacji (takich jak np. Młodzieżowe Kluby Integracji Społecznej)</p>	<p>Samorząd Województwa, samorzady gminne, organizacje pozarządowe, streetworkerzy, MKIS-y,</p>	<p>Organizować spotkania informacyjne dla samorządów gminnych i organizacji pozarządowych, ująć temat nowego okresu programowania na spotkaniach konwentu pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki rozwiązywania problemów uzależnień</p>	
7.	<p>Osoby decydujące w samorządach gminnych o wydatkowaniu środków finansowych na zadania z zakresu profilaktyki zbyt często przeznaczają je na działania wykraczające poza ramy profilaktyki</p>	<p>Należy szkolić osoby odpowiedzialne za profilaktykę w gminach w dwóch blokach tematycznych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Czym jest profilaktyka? – blok dla całej grupy (prezydenci/ wójtowie/ burmistrzowie, pedagogzy, osoby zajmujące się sportem i rekreacją); 2. Jak ująć profilaktykę w konkretnych działaniach (gminnych, szkolnych, sportowych)? – blok z podziałem na grupy warsztatowe. 	<p>Samorząd Województwa, samorzady gminne, szkoły i inne placówki oświatowe</p>	<p>Wspierać szkolenia dla samorządów gminnych z zakresu finansowania działań profilaktycznych ze środków gminnych, ująć tę tematykę podczas szkoleń/konferencji/narad wojewódzkich, ująć temat szkoleń na spotkaniach konwentu pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki rozwiązywania problemów uzależnień</p>	

8.	<p>Ogromną szansą dla rozwoju dostępności usług leczenia uzależnień dla dzieci i młodzieży dotyczących zdrowia psychicznego (usługi psychiatryczne i psychologiczne) jest reforma modelu opieki psychiatrycznej i włączenie się podmiotów leczniczych w nowe zadania - poprzez udział w konkursach Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia w Olsztynie na realizację świadczeń na trzech poziomach referencyjności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • III poziom referencyjności – konkurs dla ośrodka wysokospecjalistycznej, całodobowej opieki psychiatrycznej (przyjęcia z zagrożeniem życia). Założono realizację świadczeń z tego zakresu w Olsztynie; • II poziom referencyjności – konkurs dla środowiskowego centrum zdrowia psychicznego, udzielającego świadczeń ambulatoryjnych, dziennych i środowiskowych. Założono realizację świadczeń z tego zakresu w trzech miastach w województwie: w Olsztynie, Elblągu oraz Giżycku; • I poziom referencyjności – ośrodek środowiskowej opieki psychologicznej i psychoterapeutycznej dla dzieci i młodzieży (świadczenia ambulatoryjne). Założono realizację świadczeń z tego zakresu w każdym powiecie województwa warmińsko-mazurskiego. 	<p>Należy rozpowszechniać informację o reformie modelu opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży oraz o konkursach na realizację świadczeń wśród samorządów lokalnych, podmiotów lecznictwa odwykowego i uzależnień, organizacji pozarządowych.</p> <p>Zainteresowane podmioty powinny śledzić na bieżąco stronę internetową: www.nfz-olsztyn.pl, celem otrzymywania aktualnych informacji dotyczących ogłoszonych konkursów na realizację świadczeń z zakresu opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży.</p>	<p>samorząd województwa, jednostki samorządu terytorialnego, konwent pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień, podmioty lecznictwa odwykowego i uzależnień, organizacje pozarządowe</p>	<p>Informować o możliwości składania ofert przez podmioty uprawnione w konkursach na realizację świadczeń z zakresu opieki psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży na trzech poziomach referencyjności podczas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spotkań z przedstawicielami samorządów lokalnych; - szkoleń/ narad/ konferencji/ spotkań konwentu pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. <p>Zaprosić przedstawiciela NFZ na szkoleniową naradę pełnomocników i koordynatorów gminnych ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.</p>	
----	---	---	---	---	--